

Роберт мр.Чордаш
инспектор Жаштите животне средине
града Суботица

Модел развоја агро-еколошког туризма

Резиме

Чланице земаља Европске Уније (ЕУ) повинују се квотама пољопривредне производње, које се централно одређује за све чланице ЕУ. То су принципи новог начина прилаза пољопривредном газдовању. Ово нама указује на потребу промене начина пољопривредне производње и код нас у земљи. Више не морамо да тежимо ка рекордима у пољопривредној производњи.

Све оне површине, које производе пољопривредне производе које се третирају као вишак, оставиле би се празне. Производни губитак пољопривредних газдинстава треба да се надокнади. Ову надокнаду треба радити на државном нивоу. Планове и контролу пољопривредне производње а и дотацију треба да врши Министарство Пољопривреде.

Из горе изнетих чињеница следи да за вишкове пољопривредних земљишта и површина треба пронаћи нови, другачији садржај.

У Републици Србији приватна пољопривредна газдинства су била лимитирана до величине од 10 ха пољопривредне површине. Мала газдинства требају да промене структуру свог газдовања увођењем следећих појмова привреде и начина производње:

1. Екстензивна пољопривредна производња: поновно коришћење старијих начина производње и могућност увођења органске пољопривредне производње;
2. Туризам, еко-туризам, агро-екотуризам и сеоски туризам;
3. Другачији начин искоришћавања аграрних-, природних- и етнографских могућности простора и регија.

За развој подручја у земљи, као и на територији Војводине, треба искористити могућности које нуди туризам, уз поштовање и очување специфичности појединих регија. Туризам је у данашњици грана привреде с највећом стопом развоја. Туризам се дели на следеће категорије: одмор – куповина - едукација (упознавање карактеристика нових подручја). Од 2020.г. се планира појава четвртог облика туризма а то је спортски туризам.

Почетци овог новог прилаза искоришћавања површина су присутна на територији Града Суботица. Организовано је заједничко приказивање заштићених подручја, едукација о новом начину живота на заштићеним природним добрима, са освртом на укључивање локалног становништва поменутих простора у ове активности.

Роберт мр. Чордаш
инспектор Жаштите животне средине
града Суботица

Модел развоја агро-еколошког туризма

Чланице земаља Европске Уније (ЕУ) повинују се квотама пољопривредне производње, које се централно одређује за све чланице ЕУ. То су принципи новог начина прилаза пољопривредном газдовању. Ово нама указује на потребу промене начина пољопривредне производње и код нас у земљи. Више не морамо да тежимо ка рекордима у пољопривредној производњи.

Све оне површине, које производе пољопривредне производе које се третирају као вишак, оставиле би се празне. Производни губитак пољопривредних газдинстава треба да се надокнади. Ову надокнаду треба радити на државном нивоу. Планове и контролу пољопривредне производње а и дотацију треба да врши Министарство Пољопривреде.

Из горе изнетих чињеница следи да за вишкове пољопривредних земљишта и површина треба пронаћи нови, другачији садржај.

Мала газдинства ће све теже опстајати. Према западноевропским нормама нормално пољопривредно функционисање газдинстава са површином земљишта мањом од 30 ха је немогуће или је јако тешко, будући да могу опстати само уз дотацију.

У Републици Србији приватна пољопривредна газдинства су била лимитирана до величине од 10 ха пољопривредне површине. Мала газдинства требају да промене структуру свог газдовања увођењем следећих појмова привреде и начина производње:

1. Екстензивна пољопривредна производња: поновно коришћење старијих начина производње и могућност увођења органске пољопривредне производње;
2. Туризам, еко-туризам, агро-екотуризам и сеоски туризам;
3. Другачије искоришћавање аграрних-, природних- и етнографских могућности простора и регија.

За развој подручја у земљи, као и на територији Војводине, треба искористити могућности које нуди туризам, уз поштовање и очување специфичности појединих регија. Туризам је у данашњици грана привреде с највећом стопом развоја. Туризам се дели на следеће категорије: одмор – куповина - едукација (уознавање карактеристика нових подручја). Од 2020.г. се планира појава четвртог облика туризма а то је спортски туризам.

Почетци овог новог прилаза искоришћавања површина су присутна на територији Града Суботица. Организовано је заједничко приказивање заштићених подручја,

едукација о новом начину живота на заштићеним природним добрима, са освртом на укључивање локалног становништва поменутих простора у ове активности. На нашим просторима постоји велика могућност развоја агро - еколошког туризма, што се може закључити посматрањем карте површинских вода Војводине и карте шума и шумског земљишта у Војводини.

Агро - еколошки туризам треба започети на селима која се налазе на и поред заштићених природних добара, исто тако на природним-, лепим- и интересантним местима и пољопривредним фармама. Овај посао заинтересовани могу урадити и самостално али за сигуран успех подухвата потребно је ангажовати стручњаке. При одлучивању за овакав вид газдовања потребно је поставити циљеве подухвата, проценити своје ресурсе и направити финансијски план. Циљеви пословања и спољни ресурси се дефинишу у оквиру финансијског плана, којег је неопходно израдити пре приступа развоју агро-еколошког туризма. Најбитнији делови финансијског плана су лична процена, утврђивање циљева пословања, утврђивање спољних и унутрашњих ресурса и новчане слике подухвата. Овакав вид туризма омогућава и производњу и конзумирање пољопривредних производа истовремено. Квалитет целокупне услуге зависи од вештине даваоца услуге, као и од групе посетилаца и од презентираних микро средине. Квалитет датих услуга зависи од мноштва мањих фактора, цела динамика истог је различита од случаја до случаја. Невладине организације имају велики значај у развоју овог вида туризма. За успешност овог вида туризма веома битан фактор је ниво еколошке свести. На овом плану невладине организације могу значајно помоћи у обликовању еколошке свести и презентирањем својих сопствених примера. Европска Унија даје нагласак на успешно функционисање невладиних организација у сферама едукације, иновативног приступа у разним активностима и у заштити животне средине. Ове невладине организације можемо сврстати у три групе:

- Тематска удружења – баве се проблемима саобраћаја, заштите ваздуха, потрошње, начина паковања и начинима смањења отпадних материја;
- Регионална удружења – баве се проблемима регије у целости или делимично;
- Локална удружења – су локалне групе које се баве еколошком образовањем, развојем и улепшавањем места, очувањем и вођењем бриге о природи, о животињама и о птицама.

Делокруг активности невладиних организација је организовање разних акција са циљем заштите животне средине, рад информационих центара, организовање еколошких едукација, организовање еколошких кампова, школа у природи, рада еколошких група са разним природним циљевима, организовање манифестација за значајније датуме животне средине као и израда и подела едукативног материјала. За развој сеоског подручја веома је значајно искористити могућности које нуди туризам.

У данашњици је туризам грана привреде са нејвећом стопом развоја.

Један од видова екстензивног начина пољопривредне производње је органска пољопривредна производња. Организације „Терас“ из Суботице и „Еко Мрежа“ из Новог Сада су најорганизованији представници органског начина газдовања на територији Војводине. Органска пољопривредна производња и прерада производа

се изводи према међународном принципу ИФОАМ (IFOAM), кроз рад Удружења „Терас“.

Органска производња и обрада производа није широко прихваћена, што се може видети из укупног процентуалног исказа органске пољопривредне производње у појединим земљама чланицама ЕУ.

На примеру Аустрије, Италије, Шведске, Грчке и Немачке органска пољопривредна производња је примењена на површини од 5.682.415 ха. То чини свега 3.44% од укупно обрађиване пољопривредне површине и 1.5% од регистрованих пољопривредних фарми.

Организације које воде бригу о заштити и очувању природних добара имају задатак да пронађу начин за комуникацију са становништвом заштићених подручја у смислу активног учествовања у очувању исте и пружања услуга посетиоцима природних добара. Треба пронаћи вид ангажовања локалног становништва као и адекватан начин поделе добити од искоришћавања могућности датог подручја.

На нашим просторима постоји велика могућност развоја агро - еколошког туризма, што се може закључити посматрањем карте површинских вода Војводине и карте шума и шумског земљишта у Војводини.

Модел развоја агро-еколошког туризма на северу Бачке

На територији северне Бачке, Града Суботице, за сада постоје четири заштићена добра:

- Лудашко језеро – Специјални резерват природе,
- Суботичка пешчара – Предео изузетних одлика,
- Селевењске пустаре – Специјални резерват природе,
- Палић – Парк природе

Заштићене површине износе 7 606 ха, а површина заштитних зона чини 6 817 ха, што је 15% од укупне територије града Суботица. Газдовање на овим заштићеним природним добрима врши Јавно Комунално Предузеће (ЈКП) „Палић – Лудаш“.

На овом подручју постоји и међународна сарадња због заједничких заштићених добара са обе стране границе. Заштићена добра „Суботичка пешчара“ и „Селевењске пустаре“ налазе се у гранчном простору Републике Србије и Републике Мађарске. Локалитет на територији суседне Мађарске је такође под државном заштитом. Речица Кереш која долази из Мађарске, улива се у језеро Лудаш. Због специфичних географских карактеристика спометнутих подручја, ЈКП „Палић – Лудаш“ је у заједништву са сличним предузећем из Мађарске, је конкурисао за доделу међународних средстава. На основу приложеног пројекта о очувању и искоришћавању природних добара додељена су им средства на конкурс за развој и пружања услуга природних добара на међународном конкурс ИНТЕРРЕГ (2000-2006.). Радове у подручју језера Лудаш контролишу обе стране.

На основу добијених средстава, на обали језера Лудаш, код места Хајдуково се гради визиторски центар, који има сврху да дочекује организоване групе посетилаца поменутих заштићених добара. Тренутно се гради сложен,

вишефункционални објекат (изложбени простор, еколошка учионица, смештај за истраживаче, простори за чуваре и особља). Циљ објекта је да дочека посетиоце, да их упозна са вредностима заштићених простора и да организује боравак у присуству водича на сва четири природна добра.

На изложени начин би били стечени сви услови за газдовање на природним добрима, за организовање екстензивног начина пољопривредног газдовања са дозвољеним активностима на природним добрима..

1. Лудашко језеро – Специјални резерват природе

Резерват Лудашко језеро обухвата само језеро и обалу уз насеља Лудаш/Шупљак, Хајдуково и Носа. Поред очуваних природних вредности (бројне птичје, рибе и биљне врсте типичне за барско – мочварне екосистеме), има и очуване културне вредности (археолошка налазишта, сеоска и црквена архитектура, традиционални занати). Лепота пејзажа језера са високим тршћацима је посебна вредност овог Резервата.

Природне вредности

Лудашко језеро је комплекс влажних станишта који садржи отворене водене површине, тршћаче и разне врсте травних заједница (влажне, степске и слатинасте ливаде). Степско језеро Лудаш, величине 328 ха је јединствено у Србији. Његово плитко корито формирано је радом ветрова на додиру пешчаре и лесне заравни. Различити типови земљишта и близина подземне воде формирају предео мозаичног типа, велике биолошке разноврсности унутар малог подручја. Лудашко језеро било је регионално познато по богатој фауни птица већ у прошлом веку. Данас је важан локалитет за одмор и исхрану на источном миграционом путу птица. Редовно миграционо истраживање (станица за прстеновање) се организује од 1985. године. Поред птичијег света, међу реткости подручја убрајају се и друге животиње, као видра, корњаче, ретке врсте инсеката, али су присутне и ретке врсте биљака (на пример мочварне орхидеје), које се наводе у Црвеној књизи Србије.

Специјални резерват природе Лудашко језеро, има статус заштите у садашњем облику од 1994. године, али је део језера био под заштитом већ од 1955. године. Према новој Уредби из 2006. године, резерват обухвата површину од 847 ха + 2002 ха заштитне зоне. Припада I. категорији заштите, као природно добро од изузетног значаја за Републику. Резерват има и изузетан међународни значај. Језеро је уведено на списак Рамсарских подручја 1977. године (мочварних подручја од светског значаја), а представља и део ИБА подручја у оквиру већег подручја Суботичка језера и пешчаре.

Културне вредности

Околина језера насељавана је још у камено доба, о чему сведоче археолошка налазишта на источној обали код Носе, а затим у разним историјским периодима. Данашњи становници околних насеља потичу од досељеника из XIX. века из околине данашњег Сегедина.

Око језера постоје још стари салаши са очуваном традиционалном градњом, тршћаним крововима, помоћним зградама од плетера и блата и понеком старом алатком. Католичка црква и Парохија на Лудашком шору се такође сматрају вредним културним споменицима.

Еколошка едукација

Суштина наставе у природи је могућност непосредног доживљаја природних појава, због чега је на Лудашу трасирана посебна едукативна стаза. Шетњом дуж ове стазе уз стручно вођство, посетилац се упознаје са неколико типичних станишта (језеро, тршњак, ливада, слатина, степа, њива) и има могућност да посматра њихов живи свет.

Током лета се на Лудашком језеру традиционално одржава еко-камп, установљен још 1987. године. Паралелно са разним природњачким, али и етнолошким истраживањима, задатак кампа је и образовање у природи. Док млађи учесници откривају природу обилазећи околину и радећи разне вежбе, средњошколци и студенти доживљаје и искуства могу стећи помажући у истраживачком раду.

Туристичка понуда

је усклађена са резерватским статусом, па посетиоци могу посетити Лудашко језеро поред Суњог чарде одакле је леп поглед на језеро, а и уживати у рибљим и другим специјалитетима овог подручја. Традиционално је и кување рибље чорбе у јулу месецу.

2. Суботичка пешчара – Предео изузетних одлика

Суботичка пешчара се налази на крајњем северу Бачке, непосредно уз границу Србије с Мађарском, на подручју Суботичко-хоргошке пешчаре. Јужну границу заштићеног природног добра чине рубни делови урбаних зона насеља Келебија, Суботица, Палић, Хајдуково и Бачки Виногради.

Ово подручје има карактер шумо-степе, са шумским комплексима, већином антропогеног порекла. Природна вредност је условљена карактером и мозаичношћу станишта, међу којима пешчарска, степска и мочварна, дају основни печат високом степену екосистемског биодиверзитета. Најзначајнија су влажна станишта формирана на подлози низијског тресета у долини речице Киреш, која припадају најугроженијим стаништима у Европи и свету.

Природне вредности

Очувани фрагменти природне вегетације на подручју Суботичке пешчаре драгоцен су сведочанства о биљном покривачу Панонске низије у прошлости. Остатци разноврсних изворних биљних заједница скоро свих основних типова вегетације карактеристичних за Војводину, који су заступљени на релативно ограниченом простору са мноштвом биљних врста од посебног научног значаја – специфично су обележје и природна вредност региона.

Међу очуваним природним реткостима, мора се поменути реликтно шумо-степска биљка - шафрањика (*Vulbocodium versicolor*), која је синоним за флору Суботичке пешчаре, с обзиром да је ту њено једино налазиште у Војводини и Србији.

Захваљујући постојању барских и мочварних екосистема, као центра миграције и размножавања, регистрован је велики број водоземаца, док је специфичност подручја Суботичко-хоргошке пешчаре условила појаву и карактеристичне фауне гмизаваца.

Укупан број забележених врста птица на подручју износи чак 170 врста, што је резултат разноврсности станишта и дугогодишњих детаљних истраживања (ИБА).

Забележено је присуство ретке врсте глодара – слепог кучета (*Spalax leucodon*), која свој живот проводи под земљом, у систему ходника, у потрази за храном – корењем трава, ризомима и ликовицама. Ова врста је још пре само сто година била широко распрострањена у Војводини, али претварањем изворних степа у агробиоценозе, њен ареал се знатно смањио.

Предео изузетних одлика Суботичка пешчара, заштићена је од 2003. године и сврстан у II категорију заштите, као природно добро од великог значаја. заштитом је обухваћена површина од 2773 ха + 5370 ха заштитне зоне.

Културне вредности

Простор је делимично сачувао изворне предеоне карактеристике, настале у интеракцији човека и природе, а на подручју његовог непосредног окружења задржали су се неки облици традиционалног привређивања и живота, као и појединачни салаши, у којима су, по правилу, остала само старачка домаћинства, а делатност се свела на задовољавање сопствених потреба.

Од значајнијих објеката који би требали да уживају посебни третман, регистровано је неколико зграда, такозваних пустарских школа, изграђених пре Првог светског рата, са карактеристичном типском архитектуром Аустро-угарског периода.

Туристичка понуда

Планирано је да се у скорој будућности представи туристичка понуда заштићеног природног добра, која би се базирала на природним мотивима које подручје пружа и то:

- сеоски туризам
- екотуризам
- организована рекреација у природи – школе у природи

Већ су познате излетничке тачке на Мајдану, Келебијској шуми и на језеро тресетиште.

3. Селевењске пустаре – Специјални резерват природе

Селевењске пустаре леже између насеља Бачки виногради и Хоргош. Резерват чини 10 подручја очуваних природних вредности (ретке биљне и животињске врсте влажних, пешчарских, слатинастих и степских ливада) мозаично распоређених међу воћњацима, њивама и виноградима.

Природне вредности

Подручје се пружа дуж границе Суботичкео-хоргошке пешчаре и лесног платоа Бачке. Као гранична зона две географске области, припада подручјима повезаног биодиверзитета. Близина подземне воде, која на таласастом терену ствара мочваре и слатине у непосредној близини екстремно сувих пешчарских станишта, додатно повећава разноврсност. Истиче се својим флористичким вредностима, међу њима су веома атрактивне врсте из породице орхидеја и перуника. За неке биљне врсте Резерват је једино налазиште у нашој земљи или једно од постојећих малобројних налазишта (22 врсте су заштићене законом а 14 се сматрају угроженим по међународним мерилима и заштићене су и у суседним земљама). Од животињске врсте такође су присутне врсте од међународног значаја, међу њима су барска

жаба, пешчарски гуштер, слепи мишеви и неке ретке птице гнездарице на слатинама и у Селевењској шуми.

Резерват Селевењске пустаре је II. категорије заштите, од републичког значаја, површине 677 ха + 1173 ха заштитне зоне. Заштићен је од 1997. године. Састоји се од 10 подручја, величине од 10 ха до 100 ха, од којих се само два просторно додирују. Остала су одвојена обрадивим површинама и саобраћајницама. У оквиру резервата се налази и Селевењска шума, са површином око 90 ха, док остале делове резервата чине слатине и влажне ливаде са фрагментима степске вегетације.

Културне вредности

Подручја резервата чине фрагменти пустаре са обрађеним површинама воћњака и њивама између два насеља. Овај пустарски крај ни некада није био изграђен и осим понеког мајура или салаша постојала је само једна гостиона – чарда у Селевењској шуми. Ова чарда и данас постоји у свом изворном облику. Уређена са традиционалним предметима високе етнографске вредности, без струје и воде, онако како је изгледала у XIX. веку. За посетиоце је повремено отворена.

На подручју постоје и археолошка налазишта од којих је средњовековно црквиште, Темпломпарт, откривено приликом изградње аутопута.

Некада традиционално виноградарско подручје, које је користило климатске и геолошке предности пешчарске подлоге, данас има много више воћњака. Углавном се гаје јабуке, крушке, брескве и кајсије а и виноградарство је у успону уз производњу старих сорти вина као кадарка и кевединка.

Сточарство некада традиционална делатност на пустари, данас није довољно заступљена. Зато се у оквиру Резервата планира уређивање једног салаша на коме би се одгајале старе традиционалне сорте стока: подолско говече, свиња мангулица, овца цигаја, које би се напасале на степским и слатинским ливадама.

Еколошка едукација

Стаза за шетњу маркирана кроз Селевењску шуму води посетиоце поред најинтересантнијих делова, с обзиром да је у Резервату забрањено кретање ван стаза и путева. Шетња уз пратњу водича-ренцера понудиће и детаљне информације о сезонским појавама.

Трасирана је и будућа едукативна стаза, која треба да приближи специфичне природне вредности Селевењских пустара.

Туристичка понуда

Првوماјски излети се традиционално одржавају у Селевењској шуми уз ограничен број излетничких места за камповање и излет, имајући у виду резерватски тип заштите и ограничено кретање.

Отворена ватра може се ложити само у дворишту чарде.

4. Палић – Парк природе

Парк природе Палић обухвата језеро и део насеља Палић. Чине га природне вредности (језеро Палић, парк и три споменичка стабла), културне вредности (Велики парк, више објеката врхунске архитектонске вредности, Палићке виле), те дуга традиција купалишта и летовалишта.

Природне вредности

Палићко језеро је плитко низијско језеро, дугачко око 5,5 км. Познато је по птичијим острвима, на којима се гнезде птице мочварице. Најупадљивије су бучне колоније чапљи и галебова. На острвима се пар година уназад гнезди црноглави галеб (*Larus melanocephalus*) и то је једино место у нашој земљи где се он тренутно гнезди. Од ретких, заштићених сисара треба споменути видру и слепе мишеве. Велики парк, основан 1840. године, представља вредан објекат са гледишта хортикултуре. Истовремено је важно станиште за шумске врсте животиња, међу којима су најбројније птице.

Културне вредности

Почетак изградње на Палићу датира из друге половине XIX. века, када је поред језера изграђено неколико објеката: купалишта (топло купатило, хотел, типичне виле за летњи одмор). Године 1904. Град Суботица расписао је конкурс за изградњу купалишта на Палићу, где је наглашено да је циљ конкурса подићи купалишта на Палићу на ниво других купалишних места Аустроугарске. План пројекта су направили архитекти из Будимпеште Деже Јакоб и Марцел Комор у стилу сецесије, у варијанти националног стила. Нови објекти су били: Водоторањ, Велика тераса, Музички павиљон, Женски шtrand, гостионица, кафана, посластичарница, Тениско игралиште, куглана, зграде у којима се обављало лечење водом, нови хотел на спрат и друго. Ти објекти су завршени и предати на коришћење 1912. године.

У хармонији са околином, 1950. године, у парку је изграђена Летња позорница, која се данас памти по Међународном Филмском Фестивалу и Палићким летњим вечерима.

Спортске традиције

У развоју купалишта важну улогу је имао вишеструки спортски првак Лајош Вермеш, који је од 1880. године организовао и међународно важне Палићке спортске игре са карактером олимпијаде. За ту прилику је изградио и спортске комплексе, асфалтну бициклическу стазу, Лујза вилу, Багољвар вилу и прву летњу позорницу. Ова традиција Палићких спортских игара и данас траје.

Туристичка понуда

на Палићу је изузетно богата: спортски терени, тениска игралишта, летња позорница, конгресни центар, разне манифестације током целе године. Осим пет хотела, госте очекује и приватни смештај. Шира околина Палића нуди могућност за лов, спортски риболов, јахање и посете резерватима природе.

Литература

1. Др Огњен Бакић (2002): Маркетинг менаџмент туристичке дестинације, Економски факултет у Београду, Београд,
2. Megan Epler Wood (2002): Екотуризам, Центар за одговорни и одрживи развој туризма (ЦенОРТ), Београд,
3. Др Јован Попеску(2001): Одговорни и одрживи развој туризма (ЦенОРТ), Београд
4. ЈКП „Палић-Лудаш“ веб страница.